

Nasz patron - Komisja Edukacji Narodowej

Komisja Edukacji Narodowej (KEN)

Pierwsza na ziemiach polskich i w Europie centralnej świecka władza oświatowa, powołana 1773 po rozwiązaniu zakonu **jezuitów**; miała przejąć prowadzone przez ten zakon szkoły i opracować zasady programowe i organizacyjne nowego systemu szkolnego; reforma szkolnictwa miała stanowić istotne ogniwo reformy państwa, jej celem było wykształcenie pokolenia Polaków świadomych swych obowiązków obywatelskich, wyposażonych w wiedzę użyteczną, opartą na ówczesnych zdobyczach nauki; przejęty przez KEN majątek zakonu miał zapewnić podstawy materialne jej działalności. Komisja pozostawała pod protektorem króla, cieszyła się pełną autonomią, jedynie w sprawach finansowych odpowiadała przed sejmem; początkowo w jej skład wchodziło 4 senatorów i 4 posłów, reprezentujących Koronę i Wielkie Księstwo Litewskie, później liczbę komisarzy powiększono; pierwszym prezesem został biskup I. Massalski, 1776 zastąpił go biskup M. Poniatowski (późniejszy prymas), brat króla; do najbardziej zasłużonych członków KEN należeli m.in.: A.K. Czartoryski, J. Chreptowicz, I. Potocki, A. Zamoyski. Prace KEN nad przygotowaniem nowych programów i nowych zasad organizacyjnych szkolnictwa trwały do 1780. Ostatecznie administracja szkolna została oparta na podziale terytorialnym na tzw. wydziały szkolne; podległość szkół w stosunku do władzy centralnej miała charakter hierarchiczny: KEN podlegały uniwersytety, zwane szkołami głównymi, im — szkoły wydziałowe (po jednej w każdym wydziale), tym zaś — szkoły podwydziałowe (po kilka w wydziale, łącznie z zakonnymi); od szkół podwydziałowych miały być zależne szkoły parafialne, tych jednak było znacznie mniej niż planowano, a więzy z wyższymi szczeblami szkolnictwa — słabe. Ze względu na trudności w przejmowaniu majątku pojezuickiego KEN nie mogła utrzymać wszystkich dawnych kolegiów i część z nich przekazała innym zakonom; pozostałe, tzw. szkoły akademickie albo narodowe, podlegały bezpośrednio KEN. W 1775 KEN powołała Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, na którego czele stanął I. Potocki, sekretarzem został G. Piramowicz. Zadaniem Towarzystwa było opracowywanie programów i podręczników szkolnych, w rzeczywistości stało się ono „wydziałem pedagogicznym” KEN, sprawującym pieczę nad całym procesem edukacyjnym; z jego inicjatywy ukazało się wiele wartościowych książek szkolnych, jak: *Elementarz dla szkół parafialnych narodowych* pod redakcją G. Piramowicza (1785), tegoż autora *Powinności nauczyciela* (1787), O. Kopczyńskiego *Gramatyka dla szkół narodowych* (1778–81), M. Hubego *Wstęp do fizyki dla szkół narodowych* (1783) i in.

Przy udziale członków Towarzystwa zostały opracowane 1780–83 *Ustawy dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane* — pierwszy w Europie kodeks szkolny obejmujący całość zagadnień administracyjnych i pedagogicznych związanych z funkcjonowaniem nowego systemu szkolnego. *Ustawy...* kładły też podwaliny kształtowania się zawodu nauczycielskiego przez ustanowienie praw i obowiązków tzw. stanu akademickiego, do którego zaliczono nauczycieli szkół narodowych.

Reforma programów nauczania przeprowadzona przez KEN w szkołach średnich (wydziałowych i podwydziałowych) ograniczała ich dotychczasowy profil filologiczno-retoryczny na rzecz treści rzeczowych i utylitarnych; mniejszy nacisk położono na przedmioty językowe, zmniejszono zakres nauczania łaciny, wprowadzono przedmioty przyrodnicze i fizyczne, historię, geografę, a także elementy nauk rolniczych i medycznych; całkowicie nowym przedmiotem była „nauka moralna”, oparta na prawie naturalnym. Także w szkołach parafialnych starano się rozszerzyć program nauczania, ale niewielu nauczycieli prowadziło je zgodnie z zaleceniami KEN. Nauczanie na wszystkich szczeblach szkolnictwa odbywało się w języku polskim. Reforma Akademii Krakowskiej (Szkół Głównej Koronnej), przeprowadzona 1777–80 przez H. Kołłątaja, i reforma Akademii Wileńskiej (Szkół Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego), przeprowadzona 1780–81 przez M. Poczebota-Odlanickiego, doprowadziły do wyrugowania z programu studiów uprawianego w tych uczelniach arystotelizmu, głównie na rzecz racjonalizmu, czemu towarzyszyła rozbudowa katedr wiedzy matematyczno-przyrodniczej i nauk medycznych; 1780 przy Szkole Głównej Koronnej powołano projektowane przez KEN seminarium dla kandydatów (głównie świeckich) do stanu akademickiego. KEN, której współpracownikami było wielu wybitnych przedstawicieli polskiego oświecenia, stworzyła podwaliny pod nowoczesny — na owe czasy — system szkolny: sprawną administrację, unowocześnione programy nauczania, wytyczyła jasno cele wychowania, wprowadziła metody kształcenia oparte na doświadczeniu i racjonalnym ujmowaniu zjawisk; wiele wskazań zawartych w *Ustawach...* zachowało aktualność po dzień dzisiejszy; KEN działała do 1794.

Źródło: encyklopedia.pwn.pl